

TÜRK

2022, Yıl/Year: 10, Sayı/Issue: 31, ISSN: 2147-8872

TÜRK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / Date of Received: 28.09.2022

Kabul Tarihi / Date of Accepted: 05.11.2022

Sayfa / Page: 213-231

Research Article / Araştırma Makalesi

Yazar / Writer:

 Dr. Öğr. Üyesi Serap EKŞİOĞLU

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve
Edebiyatı Bölümü

serap.eksioglu@erdogan.edu.tr

BEHCETÜ'L-HADÂİK'TEKİ ASIL FİİL -(G)A+ER- YAPISI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Öz

Oğuz Türkçesinin XIII. yüzyıla kadar geçen sürede yazı dili hâlini almasıyla ortaya konulan ilk ürünlerinden biri olan *Behcetü'l-Hadâik*, Eski Anadolu Türkçesi ve Doğu Türkçesi özelliklerinin bir arada olduğu, “karışık dilli” olarak adlandırılan eserlerdendir. Karışık dilli eserler, bir geçiş dönemini temsil ettiği için bu eserlerde fonetik ve morfolojik yönden ikilikler görülmektedir. *Behcetü'l-Hadâik*'te de bu durum söz konusudur. Eser, aynı zamanda Eski Anadolu Türkçesinin fonetik ve morfolojik gelişimi göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Eserde bazı biçim birimlerin hem Doğu Türkçesindeki hem de Eski Anadolu Türkçesindeki şekilleri bir arada kullanılmıştır. Çalışmaya konu olan -(G)A biçim birimi, istek kipi görünümünde olup istek dışında farklı işlevlerde de kullanılmıştır. Eserde er- yardımcı fiili de yardımcı fiilin işlevini üstlenmiştir. Çalışmada -(G)A+er- yapısı, işlevsel dil bilgisi kuramına göre incelenip değerlendirilmiştir. Bu yapıyı anlamak için önce birleşimi oluşturan “er->ér->i-“ yardımcı fiilin ve “-(G)A” biçim biriminin işlev özellikleri, tanımları verilerek bunlarla ilgili görüşler belirtilmiştir. Ardından bu biçim birimlerin bir araya gelerek oluşturduğu “asıl fiil-(G)A+er-“ yapısının cümleye kattığı anlamlar, işlevsel bir sınıflandırma ile incelenmiştir. İşlevsel sınıflandırma sonucu bu yapının, geçtiği cümlelerde “geleceğe yönelik istek/temenni, çıkarımda bulunma, bir işi yapabilme gücü/yeterliliği, şarta

bağlı gerçekleşmeme, geleceğe dair kesinlik” işlevlerinde kullanıldığı tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: *Behcetü'l-Hadâik*, Eski Anadolu Türkçesi, *Er-* Yardımcı Fiili, *Ol-* Yardımcı Fiili, *-(G)A* Biçim Birimi

AN EVALUATION ON THE MAIN VERB *-(G)A+ER-* STRUCTURE IN *BEHCETÜ'L-HADÂİK*

Abstract

Behcetü'l-Hadâik, which is one of the first products of Oghuz Turkish to become a written language until the 13th century, is one of the works called "mixed language", which combines the features of Old Anatolian Turkish and Eastern Turkish. Since mixed language works represent a transition period, phonetic and morphological dualities are seen in these works. This is also the case in *Behcetü'l-Hadâik*. In the work, the forms of some morphemes in both Old Turkish and Old Anatolian Turkish are used together. The *-(G)A* morpheme, which is the subject of the study, has the appearance of the request mode and has been used in different functions besides the request. In the work, the verb *er-* helper also assumes the function of the auxiliary verb *ol-*. In the study, *-(G)A+er-* structure was examined and evaluated according to functional grammar theory. In order to understand this structure, firstly, the functional properties and definitions of the auxiliary verb “*er->ér->i-*” and the “*-(G)A*” morpheme, which form the compound, are given and opinions about them are expressed. Then, the meanings added to the sentence by the "main verb-*(G)A+er-*" structure formed by these morphemes were examined with a functional classification. As a result of the functional classification, it has been determined that this structure is used in the functions of "desire/hope for the future, making inferences, power/competence to do a job, conditional non-realization, certainty for the future".

Key Words: *Behcetü'l-Hadâik*, Old Anatolian Turkish, *Er-* Auxiliary Verb, *Ol-* Auxiliary Verb, *-(G)A* Morphal Unit.

Giriş

XI. yüzyıldan itibaren Anadolu’da teşekkül eden Oğuz Türkçesinin XIII. yüzyıla kadar geçen sürede yazı dili hâline gelmesiyle kaleme alınan ilk ürünlerinden biri *Behcetü'l-Hadâik*’ tir. Dinî-ahlaki öğütlerin yer aldığı eserde çeşitli ayet, hadis, tefsir ve kıssalar “meclis” adını taşıyan 41 başlık altında verilmiştir. Başlangıçta araştırmacılar eserin müellifinin bilinmediğini, XII. yüzyıl sonu ile XIII. yüzyıl başlarında Anadolu’da yazılmış olabileceğini ifade etmişlerdi. M. Canpolat (2018: 14), Bursa, Ankara ve Berlin nüshalarında eserin yazarı ile ilgili bir kayıt olmadığını belirtmekle birlikte, İstanbul A nüshasında Nâsirü’l-dîn bin Ahmed bin Muhammed adının kayıtlı olduğunu ifade etmiştir. Ancak Sadettin Buluç, yazarın adının bulunduğu sahifenin gerek yazı gerekse cetvel sürhü bakımından yazmaya sonradan eklendiği görüşünü kabul etmemiştir. Mustafa Koç (2011: 167), eserin yeni bir nüshasının Süleymaniye Kütüphanesi’nde bulunduğu ve böylece eserin müellifi, yazıldığı tarih ve yerinin kesin olarak ortaya konulduğunu ifade etmiştir. Buna göre

eser Fahrüddîn bin Mahmûd ibni'l-Hüseyn ibni Mahmûd et-Tebrîzî tarafından 1270-1286 yılları arasında, Kayseri'de yazılmıştır. Böylece Anadolu sahasında yazıldığı tespit edilebilen en eski Türkçe eserin *Behcetü'l-Hadâik* olduğu ve XIII. yüzyılın son çeyreğinde yazıldığı delilleriyle ortaya çıkmıştır.

Behcetü'l-Hadâik'in Bursa, İstanbul (İbrahim Efendi nüshası ve yeni bulunan Yazma Bağışlar nüshası), Berlin ve Ankara nüshaları olmak üzere bilinen beş nüshası vardır¹. Eserin dil yapısını en iyi yansıtan, 1303 yılında Ebû Bekir b. Şeyh Ali b. Muhammed tarafından istinsah edilen 353 sayfalık Bursa nüshasıdır (Orhan Kütüphanesi, Kurşunluoğlu Kitapları, Tasavvuf, no. 5). Bu nüsha, çoğu akademik çalışma için de esas alınan nüsha olmuştur.

Behcetü'l-Hadâik, hem Eski Anadolu Türkçesi hem de Doğu Türkçesi özellikleri gösterir. Dolayısıyla Türkolojide “karışık dilli” olarak adlandırılan eserlerdendir. Bu eserlere (*Behcetü'l-Hadâik*, *Kudûrî Tercümesi*, *Ali'nin Kıssa-i Yûsuf u*, *Kitâb-ı Güzîde*, *Kitâb-ı Ferâiz*, *Kitâb-ı Gunya*, *Süleymaniye Kütüphanesindeki bir Kur'an tercümesi*, *Mevlânâ'nın Türkçe Şiirleri* ve *Şeyyad Hamza'nın bazı manzumeleri*) içerisinde Doğu ve Batı Türkçesine ait özellikler bir arada olduğu için “karışık dilli” denilmiştir. Bazı dil araştırmacıları eserlerin karışık dilliliği üzerine farklı görüşler öne sürmüşlerdir. Bu eserleri Köktürk-Uygur-Karahanlı yazı dili geleneğinin devamı olarak ya da Orta Asya'dan gelen Uygur ve Kıpçak asıllı Türklerin yazdıkları eserler olarak değerlendirenlerin yanında Eski Anadolu Türkçesinin ilk örnekleri olarak kabul edenler de bulunmaktadır (Türk vd. 2018: 22).

Eserin dilinde ses ve şekil bilgisi yönünden Oğuzca özellikler oldukça fazladır. Eserde t->d-tonlulaşması ve -d->y- sızıcılaşması ileri durumdadır. Eserde Oğuzca önemli bir özellik olan çok heceli sözcüklerinden sonundaki ve bazı çekim/yapım eklerinin başındaki “g/g̃” seslerinin erimesi olayı ileri düzeydedir. Ancak bu kuralın dışında kalan örnekler de görülmektedir. -GU sıfat-fiilinin yerini Oğuzca -AsI eki almıştır. -GUÇI ekinin yanında eserde Oğuzca gelecek zaman sıfat-fiili olan -DAÇI da yer almakla birlikte bu ekler farklı görevlerde kullanılmıştır. +dAn ayrılma ekinin nadiren +dIn şekline, Eski Türkçede nadiren, Eski Anadolu Türkçesinde geçmeyen +nI yüklem ve +nIğ ilgi hâl eklerine de az da olsa rastlanmıştır. -GA gelecek zaman/istek ifade eden sıfat-fiilinin yanında -A şeklinin de yaygın olarak kullanıldığı tespit edilmiştir (Korkmaz 2009: 649, Özkan 2012: 384). Eser, imla konusunda Eski Türkçe ve Doğu Türkçesi metinlerinden ayrılmaktadır. *Bol->ol-* yardımcı fiilinin kullanımına bakıldığında *bol-* şekli eserde daha yaygındır. Fiil çekiminde ve iyelik eklerinde kullanılan bağlayıcı ünlüler yuvarlaklaşma eğilimi göstermiştir. Nadiren bağlayıcı ünlünün düz olarak kullanıldığı örnekler vardır. -(y)Up zarf-fiil ekinin yanında genişletilmiş şekli olan -(y)UbAN da kullanılmıştır.

¹ Bursa Nüshası, Bursa'da Orhan Kütüphanesinde Kurşunluoğlu Kitapları arasında Tasavvuf kısmı no. 99'da kayıtlıdır. İstanbul İbrahim Efendi nüshası, Fatih Kütüphanesinden Süleymaniye Kütüphanesine nakledilmiş olan ve İbrahim Efendi Kitaplığı no. 354'te kayıtlı bulunan nüshadır. Yazma Bağışlar nüshası olarak adlandırılan 3. nüsha, Saadettin Buluç'un ölümü üzerine eşi Nadide Hanım tarafından 1990'da kütüphaneye bağışlanmış ve Süleymaniye Kitaplığı Yazma no. 4040'ta kayıtlıdır. Ankara nüshası, İbrahim Tollu'nun bağışı olarak Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kitaplığı no. 35879'da kayıtlıdır. Berlin (Marburg) nüshası da Berlin Staatbibliothek Hs. Or. Quart. 1076'da kayıtlı olan nüshadır (Ayrıntılı bilgi için bak. Canpolat, Mustafa (2018). *Behcetü'l-Hadâik fi Mev'izati'l-Halâik*. Ankara: Türk Dil Kurumu, Koç, Mustafa (2011). “Anadolu'da İlk Türkçe Telif Eser”. *Bilig Dergisi*, 57: 159-174.

Eserde imla ve dil bilgisine ait karışıklıkların çok fazla yer alması, eserin yazıldığı bölgedeki yazı dilinin daha yeni şekillenmeye başlamasından ve henüz yerleşmiş bir imla düzeni bulunmadığı için, yazarın etkisinde kaldığı Doğu Türkçesi yazı geleneği ile yerli lehçe özellikleri arasında kalmasından ileri gelmektedir (Canpolat 1968: 174).

Amaç ve Yöntem

Bu çalışmada *Behcetü'l-Hadâik*'teki görünüşte/şekil olarak istek eki -(G)A ve er- yardımcı fiilinin bir araya gelmesinden oluşmuş bir yapı gibi görünen “-(G)A+er-“ yapısı, işlevsel dil bilgisi kuramına göre değerlendirilmiştir. Buna göre “asıl fiil-(G)A+er-“ yapısının geçtiği cümlelerdeki bağlamı dikkate alınıp bu yapının eserdeki işlevleri ve buna bağlı olarak da birleşik yapıya/cümleye kattığı anlam değerlerini ortaya koymak amaçlanmıştır.

Çalışmada öncelikle eserdeki “asıl fiil-(G)A+er-“ yapısının geçtiği yerler belirlenmiştir. Daha sonra bu yapının cümleye kattığı anlamlar dikkate alınarak işlevsel bir sınıflandırma yapılmıştır. Çalışmadaki veriler/örnekler, M. Canpolat'ın hazırladığı ve TDK tarafından neşredilen *Behcetü'l-Hadâik fî Mev'izati'l-Halâik* adlı eserden alınmıştır². Verilen örnekler, adı geçen çalışmada M. Canpolat tarafından transkribe edildiği şekilde alınmış, herhangi bir değişiklik yapılmayarak bu örneklerin hemen altında günümüz Türkçesine aktarılmış şekilleri verilmiştir. Örnek cümleler, sayfa ve satır numaraları verilerek italik yazılmış olup cümlelerde vurgulanmak istenen “asıl fiil-(G)A+er-“ koyulaştırılmıştır.

1. er->ér- ~ ir- >i- Yardımcı Fiili Üzerine Düşünceler

Dil bilgisi çalışmalarında *asıl yardımcı fiil, cevher fiili, cevherî fiil, ek fiil, ek eylem, imek fiili, varlık fiili, salt fiil, isim fiili, koşaç* gibi adlandırmalarla anılan er- fiili, Türkçenin tarihî ve çağdaş lehçelerinde anlamı, kullanım biçimleri, dil bilgiselleşme süreci ve birlikte kullanıldığı isim veya fiil soylu sözcükler ile aldığı ekler bakımından önemli bir yere sahiptir. Bu çalışmalarda er- fiili, asıl fiil olma özelliğinin yanında yardımcı fiil, tasvir fiili ve eklediği durumlarda ise bildirme çekimi gibi çok geniş kullanım özellikleriyle ele alınmaktadır. Türkçenin ilk yazılı metinlerinden itibaren genel anlamda “var ol-, bulun-“ şeklinde sözlüksel anlamıyla kullanılmasının yanında “kopula, görünüş, sözcükselleşme ve gramerleşme” görevlerini zamanla üstlendiği görülür.

S. G. Clauson er- fiiline (bir şey, bir yerde) olmak anlamını vererek var ol- (to exist) anlamıyla tek başına kullanılmayacağını, sıklıkla sıfat-fiillerden sonra yardımcı fiil olarak kullanıldığını ifade eder. Eski dönemlerde fiilin bütün çekimli şekilleri mevcutken sonraki zamanlarda bazı çekimlerde yerini bol-/ol- ve tur- fiilleri almıştır (1972: 193). M. Erdal, er- (to be) fiilinin bütün çekimleri olan düzenli bir kopula olduğunu söyler. Geniş zaman çekimli şekli olan *erür*, yazıtlarda nadiren görülse de Eski Uygur Türkçesinde bu şeklin sıkça kullanıldığını ifade eder. Ayrıca *erki, erinç* gibi kelimelerin de er- fiilinden geldiğini belirtir (2004: 322). Sevortyan, kelimenin anlamlarını 1. Ulaş-, var-2. Amaca ulaş- 3.Elde et- 4. Uygun ol- 5. Yanından geç-, 6. itiiFarkına var- (anla-), 7. Kendini hoş tut- olarak vermiştir (1974: 288-289). Gabain er- fiiline “olmak, yapılmış olmak, mevcut olmak, bir yerde bulunmak, meydana gelmek, birine ait olmak” anlamlarını verir (2007: 136).

² Canpolat, Mustafa (2018). *Behcetü'l-Hadâik fî Mev'izati'l-Halâik*. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Köktürkçede *bol-* ve *er-* fiillerinin esas ve yardımcı fiil olarak kullanımlarını inceleyen Karabeyoğlu, Orta Türkçede birbirlerine yaklaşmış veya karışmış bu iki biçim biriminden *er-* fiilinin Köktürkçede “bir yerde bulunma, mevcut olma” anlamıyla asıl fiil olarak, varlığı göstermek, işaret etmek, ne / kim olduğunu bildirmek anlamlarıyla ise yardımcı fiil olarak kullanıldığını belirtmiştir (2007: 87, 93). Ayrıca *er-* fiilinin üçüncü işlevi için de fiil çekimi + *er-* ({-ti} *er-*, {-mIş} *er-*, {-Xr} *er-*, {-mAz} *er-*, {-TaçI} *er-*) kategorisini vermiştir (2007: 95).

Er- fiilinin tarihî seyrine bakıldığında Türkçenin her döneminde tıpkı ekler gibi fonksiyonlu/bağımlı/gramatikal bir morfem olarak kullanımı devam etmiş, *gel-*, *otur-*, *yap-*, *sev-* gibi anlamlı/bağımlı/sözlüksel bir morfem özelliği göstermemiştir (Gülsevin 1999: 220). Gabain, *er->ér->é->i-* fiilinin Eski Türkçede asıl fiil ve yardımcı fiil olarak kullanılmasının yanında nadiren de olsa tasvirî fiil olarak da kullanıldığını belirterek şu örnekleri vermiştir: *öğretin-ü er-ür* “öğrenmektedirler”, *aktar-u er-ür biz* “aktarmaktayız”, *işle-yü er-elim* “şimdi çalışmak istiyoruz”, *olur-up er-ken* “hemen oturduğu zaman” (Gabain 2000: 89). *Er->ér->é->i-* fiili, Harezmi Türkçesinde *ér-/ir-*, Kıpçak ve Çağatay Türkçesinde *ér->é-*, *ir->i-* şekillerinde, Eski Anadolu Türkçesinde de bazı örneklerde *i-* şeklinde yazılırken bazı örneklerde de düşmüştür. Eski Türkçe ve Orta Türkçe dönemlerinde asıl fiil ve yardımcı fiil olarak kullanımı geniş olan *er->ér->é->i-* fiili, Türkiye Türkçesinde daha dar bir çerçevede kullanılmıştır. Bugün kalıplaşmış birkaç yapı (ne *i-* düğü belirsiz, öyle *i-se* gibi) dışında fiil olarak tek başına kullanılmamaktadır.

Türk dilinin gramerini inceleyen araştırmacıların çoğu işlev/görev yönünden *bol-/ol-* ve *er->ér->i-* fiilini birbirine yakın görmüşlerdir. Her iki fiilin de Eski Türkçeden beri asıl fiil olarak kullanımlarının yanında bir oluş ve durum ifade eden yardımcı fiil olarak da kullanıldıklarını ifade etmişlerdir. Bazı araştırmacılar bu kabul etmeyip her iki fiilin de görev/işlev yönünden farklı olduklarını öne sürmüşlerdir. A. v. Gabain, Eski Türkçede *ér-*, *bol-* ve nadiren *tur-* fiillerinin yardımcı fiil görevinde bulduklarını, doğaları gereği hiçbir zaman zarf-fiillerle değil çekimli fiillerle ve bazen de isim durumunda olanlarla ve bundan dolayı da diğer tüm isim türleriyle bağlandıklarını belirtmiştir (2000: 87-88). Ayrıca bazı birleşik zamanlı fiillerin oluşumuyla ilgili olarak, bir asıl fiilin yardımcı fiille birleşmesinin daha önceki bir geçmiş zamanı ya da bir alışkanlığa göre meydana gelen bir işi/durumu ifade ettiğini belirtir. Ayrıca “Birleşik (periphrastische) zamanlar; önceden geçmiş zaman ve alışılmış iş, hareket ve oluş ve Gerçekleşmemiş (irrealis) ve benzerleri (verwandtes)” (2000: 109-110) başlığı altında *er-* fiilini de birleşik fiil olarak göstermiştir. Gabain, *bol-* “ol-“, *er-* “er-, ulaş-“, *tur-* “kalk-“ fiillerinin sıkça kullanıldıkları için tam anlamını kaybettiklerini ve muhtemelen tasvirî yardımcı fiil, sonra yardımcı fiil ve en son olarak gerçek yardımcı fiil durumunu aldıklarını ve esas anlamını en önce *er-*’in, sonra *tur-*’ın kaybettiğini belirtmiş ve *bol-* fiiline ikinci sırada yer vermiştir. Böylece bu üç yardımcı fiille tüm şekillerin yapılabileceğini ve bir yardımcı fiilin isme her şeyden önce bir zaman anlamı verdiğini ifade etmiştir (1979: 61).

Şinasi Tekin, *ér-* ve *bol-* fiilleriyle nadiren *tur-* fiillerini Eski Türkçenin esas yardımcı fiilleri olarak göstermiş ve bu fiillerin işlevlerini şu şekilde ifade etmiştir: 1. Doğrudan doğruya isim cümlelerinin yüklemine teşkil etmek üzere isim ve benzerleri ile birleşirler: *bilge kağan érmiş* “*hakim bir kağan imiş*”. 2. Bazı zarf-fiil ve isim fiillerle birleşerek gereklilik bildirir ve bazen de

tasvirî yardımcı fiil görevini görür: *kuşrulđu ér- “kurtulabilmek”, kızlegüliğ érmez “saklamamalı”*
3. Birleşik fiil çekimlerinde kullanılır: *keltim erti, kelir ertim* (1976: 170-171).

Tahsin Banguoğlu, er- durum fiilinin yanında ol-/bol- oluş fiilinin de Eski Türkçeden beri yardımcı fiil işleyişinde görüldüğünü, ol- fiilinin bir yandan adlara ve sıfatlara gelerek birleşik fiil tabanları oluşturduğunu, bir yandan da cevher fiili eklerine benzer bir şekilde bazı sıfat-fiillere gelerek oluş ve kılışın zamanı ve tarzıyla ilgili özellik taşıyan birleşikler oluşturduğunu ifade etmiş ve bu birleşik fiilleri *karmaşık fiiller* olarak adlandırmıştır (2011: 482).

Muharrem Ergin, i- fiilini tüm isim ve fiil şekillerinin sonuna gelerek onlardan birleşik fiiller yaptığı için asıl yardımcı fiil, isimleri birleştirdiği için de isim fiili şeklinde adlandırmış, i- fiilinin tek başına kök olarak kesin ve belirli bir anlamının olmadığını, sadece isim ve fiil şekli ile birlikte bir anlam kazandığını ifade etmiştir. Bu yönüyle de i- fiilini ol- fiiline görev ve işlev yönünden yaklaştırmıştır (2003: 314).

Ahmet B. Ercilasun, er- fiilinin çekimli fiillerle kullanımının birleşik fiil olarak alınmaması gerektiğini; çünkü er- fiilinden önceki fiilin bir zarf-fiil, sıfat-fiil veya isim şekli olmayıp çekimli bir fiil olduğunu, sıfat-fiillerden gelmeyen görülen geçmiş zaman üzerine er- fiilinin gelmesini er-fiilinden önce gelen fiil şekillerinin de çekimli fiil olduğunu belirtir (1984: 50-51). Ayrıca fiillerin er- fiili ile kurulan birleşik fiil çekimlerini iki kipli çekim olarak kabul edip er- fiilinin sıfat-fiil+bol- şekline çok benzediğini ancak arada üç farkın olduğunu ifade etmiştir. Bunlar 1. Er- fiili yalnız görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman ve şart şekillerine girdiği hâlde bol- diğer çekimli şekillere de girer. Geniş zaman şekilleri olan er-ür ve er-mez bildirme görevlerinde kullanılır. 2. Er-fiilinden önce yalnız sıfat-fiilden ortaya çıkmış olan çekimli fiiller değil görülen geçmiş zaman ve emir de gelip şahıs ifadesi asıl fiil üzerinde olabildiği gibi hâlde bol- fiilinden önceki şekil ya isim ya da isim kullanımında bir sıfat-fiildir. 3. Bol- fiili, birleşik fiille manasıyla katılır. Er- fiili ise iki kipli çekime yalnız hikâye, şart, rivayet şekilleriyle katılır (1984: 151-152).

Zeynep Korkmaz, er- fiilinin “eriş-, ulaş-“ anlamlarında bir asıl fiil olma özelliğinin yanında Eski Türkçede “ol-, bulun-, var ol-, mevcut ol-, vuku bul-“ anlamları ile oluş ve durum belirten bir yardımcı fiil olarak da yaygın kullanıldığını ifade etmiştir. Bu kullanılışı ile bol-/ol- ve tur-yardımcı fiillerine paraleldir. İsimlere ve isim soyundan kelimelere geldiğinde onları geçişsiz fiil durumuna soktuğu gibi sıfat-fiiller ile birleşerek çekimli fiilleri de geçişsiz fiil yapar (1995: 175).

Zikri Turan, i- fiilinin de bir taraftan “ne idüğü belirsiz kişi = ne olduğu belirsiz kişi” türünden ifadelerdeki i- = ol- denkliğinde normal bir fiil olarak görülen kullanımının ve Eski Anadolu Türkçesinde “az idüğin HŞ. 977, hâk ıduğın HŞ. 973, hâkıkât ıduğına ŞD. 102-9, fettân ıduğın SF. 3-2 (ıduğun: olduğın)” gibi örneklerinin geçmesinden, diğer taraftan da ol- fiilinin de cevherî fiil olarak kullanıldığını bazı örneklerden hareketle i- fiilinin vaktiyle diğer fiiller gibi müstakil manalı kullanışlara sahip olduğuna ve cevherî fiil olarak da kullanımında yalnız olmadığına işaret etmiştir (1996: 269).

Hülya Savran, i- fiiliyle kurulan yapıların ol- yardımcı fiiliyle kurulan yapılara benzediğini ve bunların da bir isim ile bir yardımcı fiilden oluşan birleşik fiiller içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir (2001: 140-142). Turgut Baydar da her iki fiil arasında işlev eşitliğinin

bulduğuna ve bunların “yüklemleştirciler” başlığı altında bir arada verilmesi gerektiğine dikkat çeker (2013: 61-62).

i- fiilinin yardımcı fiillerle ilgili sınıflandırılmasına dikkati çeken Ahmet T. Doğan da i- fiilinin durum bildiren birleşik yapılar oluşturduğunu, Türkiye Türkçesi üzerine yapılan çalışmalarda genel olarak “ek fiil” adıyla fiil çekimi konusunda işlendiğini ifade etmiş, sadece bu başlık altında işlenip yardımcı fiiller başlığı altında değerlendirilmemesinin yardımcı fiil olduğu gerçeğini gölgelediğini belirtmiştir. Ayrıca isimleri fiilleştirmede, ol- fiili ile anlam ve zaman dışında yapı bakımından farkı olmadığını, (*Hasta idim* kullanımı ile *hasta oldum* kullanımı arasında ve *gelecek idi* ile *gelecek oldu* arasında anlam ve zaman ayrımı haricinde yapı bakımından hiçbir fark yoktur.), bu nedenle i- fiilini de *isimleri fiilleştiren yardımcı fiiller* başlığı altında değerlendirmenin daha doğru olacağını ileri sürmüştür (2017: 203-204).

Türkiye Türkçesi üzerine yapılan dil bilgisi çalışmalarına bakıldığında i- fiilinin çoğunlukla *ek fiil* olarak adlandırılarak “Fiillerin Birleşik Çekimi/Çekimleri” ya da “Birleşik/Bileşik Zaman” başlıkları altında değerlendirildiği görülmektedir. i- fiilinin Türkçenin tarihî dönemlerdeki kullanımı incelendiğinde asıl fiil olarak kullanımının yanında isimleri fiilleştirme ve asıl fiilin kipini ve zamanını belirtmek için kullanılan bir yardımcı fiil işlevini üstlendiğini de göz ardı etmemek gerekir.

Yukarıda ifade edilen görüşlere de dayanarak er->ér-> i- ve bol-> ol- fiillerinin Eski Türkçeden beri kullanılan iki ana yardımcı fiil olduğunu ifade etmek mümkündür. Er->ér-> i- fiili, Eski Türkçedeki *ol-* anlamını bugün “ne idüğü belirsiz” gibi ifadelerde sürdürmektedir. Bu kalıplaşmasının dışında “ol-, et-, eyle-, bulun-“ gibi yardımcı fiillerden farkı, müstakil fiil olarak tek başına kullanılamamasıdır. Diğer yardımcı fiiller tüm zamanlarda çekimlenirken i- fiilinin “geniş zaman, görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman, şart” çekimleri mevcuttur.

2. -(G)A Eki Üzerine Düşünceler

-A ekinin Eski Türkçedeki gelecek zaman, geniş zaman ve gereklilik-dilek kipleri için kullanılan -GA ekinen geldiği kabul edilmektedir³. Ek, -GA ekindeki g- ön sesinin XIII. yüzyıldan başlayarak eriyip kaybolmasıyla ortaya çıkmıştır. Eski Anadolu Türkçesinde daha belirgin bir görev üstlenen -A eki, gelecek zaman işlevinden uzaklaşarak daha çok geniş zaman, gereklilik gibi işlevleri üstlenmiştir (Korkmaz 2009: 649). -GAY, -GA ve -A eklerinin şekil ve kullanışlarındaki yakınlık ve benzerlikten dolayı birbirileri ile ilgili görülmek istenmişse de Türkçede -y düşmediği için -GAY>-GA>-A geçişi arasında bir münasebet kurulamamıştır (Mansuroğlu 1968: 71).

-A ekinde dilek/temenni ya da ihtimal ifade eden bir gelecek anlamı vardır. Bu ek, Eski Anadolu Türkçesinde istek anlatımında kullanılmakla birlikte gelecek zaman, şimdiki zaman ve emir/buyuru ve şart anlatımında da kullanılmıştır. İstek kipi, konuşan kişinin kılış ve oluş hakkındaki açık eğilimini gösterir (Banguoğlu 2011: 469-471).

³ Gabain, Uygurcada -ğa ekinin -ğay gelecek zaman ekinin muadili olabileceğini (ber-ge-men “vereceğim” (Alt. Gr. 220 Nachträge), bu ekin -ğay ekinen daha eski olduğunu ifade etmiştir. M. Ergin de -A ekinin Eski Türkçedeki gelecek zaman eki -GA (-GAY)’dan geldiğini, Batı Türkçesine geçerken ekin başındaki -G’nin düştüğünü -A istek ekinin ortaya çıktığını belirterek gelecek zamanda bir istek ifadesi olduğundan ekin bu yönde işlev değiştirmesinin güç olmadığını vurgulamıştır (Ergin 2003: 310).

-A eki, Eski Türkçede gelecek zaman ifade eden -GA sıfat-fiil ekinin Eski Anadolu Türkçesinde ön sesteki -g- ünsüzünün eriyip kaybolmasına paralel olarak fonetik değişiminin yanında bir görev dallanmasına da uğramıştır. Böylelikle ek, gelecek ve istek kipi işlevinin yanında geniş zaman, şimdiki zaman, dilek-şart, gereklilik, emir gibi işlevlerde de kullanılmıştır. Ayrıca isim-fiil, sıfat-fiil, zarf-fiil anlamlarını da ifade eden istek eki, “acaba, belki, mümkündür, inşallah” gibi kavramların belirttiği anlamları da bünyesinde taşıyarak “ihtimal, maksat, sakınca” da göstermektedir. Bu durum -A istek ekinin çeşitli kiplere ait görevleri üstlenmesi suretiyle bir görev zenginliğine sahip olduğunu ortaya koyduğu gibi aynı zamanda kullanılışında tam bir durulmanın meydana gelmediğini ve karışık bir nitelik taşıdığını da gösterir (Özkan 2012: 384).

Ölçünlü Türkiye Türkçesinde “Dilek-İstek Kipleri” başlığı altında verilen “Dilek-Şart”, Gereklilik”, “İstek”, “Emir” kiplerini Eski Anadolu Türkçesinde ayrı ayrı müstakil bir ek olarak vermek güçtür. Bu kiplerin hepsinde bir şeyin yapılmasının *ben* tarafından istenmesi vardır. Eski Anadolu Türkçesinde tek bir şekil, hemen hemen bütün tür ve şekillerde “istek” bildirebilmektedir. Yani aynı ek hem dilek-istek hem emir, hem tavsiye yoluyla gereklilik, hem de temenni gibi ifadeleri göstermek için kullanılmıştır (Gülsevin 2002: 38-39).

3. *Behcetü'l-Hadâik*'teki Asıl Fiil-(G)A+er- Yapısının İzahı

İşlevsel dil bilgisi kuramına göre evrende sınırsız sayıda var olan anlamların sınırlı sayıdaki dil birimleriyle anlatılmak durumunda olması, dilin tüm birimlerinin birden fazla işlev yüklenmesi gereğini ortaya çıkarır. Dilin kullanımı esnasında bu işlevlerin hangisinin ön planda olacağı ise bağlamdan hareketle belirlenir (Eggins 1994: 11) İşlevsel dil bilgisi, dil birimlerinin anlamsal değerlerine inerek dildeki işlevlerini belirler ve bir dil biriminin metinde hangi işlevi yerine getirmek amacıyla kullanıldığını gösterir (İşcan, 2007: 253, 258). Çalışmada işlevsel dil bilgisinin dildeki her birimin birden fazla işlevi olduğu ilkesi dikkate alınarak eserdeki -(G)A biçim biriminin ve er- fiilinin bir araya gelerek cümleye kattığı anlamlar, bağlam da göz önünde bulundurularak işlevsel değerlendirilmiştir.

Yukarıdaki ifadelerle dayanarak *Behcetü'l-Hadâik*'teki -(G)A eki, işlev yönünden bir sıfat-fiil olarak düşünülebilir. Böylelikle bir asıl fiil ile -(G)A sıfat-fiili ve kendisinden sonra gelen er-yardımcı fiilinin bir araya gelerek oluşturduğu (*asil fiil-(G)A+er-*) bu yapıyı “bir yanı sıra sıfat-fiil bir yanı yardımcı fiil olan birleşik fiil” yapısı olarak açıklamak mümkündür. Bu yapıdakiler, fiil kök ve gövdelerinden kurulan farklı zaman kalıbı içindeki sıfat-fiillerin (-AcAk, -mİş, -r, -Ar/-mAz, -DI *ol-*) yardımcı fiili ile birleşmesinden oluşmuştur. (Korkmaz 2009: 801). Bu şekildeki birleşik fiillerle ilgili iki görüş mevcuttur: Bazı araştırmacılar bu birleşik yapıdaki fiillerde ana fiile getirilen -AcAk, -mİş, -r, -Ar / -mAz, -DI, -yor ve -mAktA biçim birimlerinin sıfat-fiil olduğunu öne sürmüşlerdir (Korkmaz 2009: 189, 260, Karahan 2007: 74-75, Banguoğlu 2007: 482-486, Ercilasun 2014: 80, Ediskun 1985: 243, Savran 2001: 140). Bu gruptaki birleşik fiiller, “karmaşık fiiller ” olarak da adlandırılmıştır (Deny 1941: 465, Banguoğlu 2011: 480, Korkmaz 2009: 801, Karaağaç 2013: 526) Bazı araştırmacılar bu biçim birimlerin kip/zaman eki olduğu görüşünü savunmuşlardır (Kononov 1958: 212, Gabain 1979: 61, Delice 2007: 26, Özmen 2010: 496). Asıl fiil-(G)A+er- yapısı, yukarıda ifade edildiği gibi -(G)A sıfat-fiiliyle oluşturulmuş birleşik fiil diğer bir ifadeyle karmaşık fiil yapısındadır. Karmaşık yapıdaki fiiller; konuşma zamanı, olay zamanı, referans zamanı

işaretlemelerinin yanı sıra sınırlar arası, sınır ötesi veya sınır görünüşleri ile kiplik ve tarz anlatımlarında çeşitlilikler barındırır. Bu karmaşık anlatımda ol- yardımcı fiilinin aldığı eklerin yanında kendi kullanım özellikleri de etkilidir (Karaca 2019: 90). Bu türlü birleşiklerde esas anlam birleşik fiilde olup yardımcı fiiller, hem eylemin gerçekleştirilme şeklinde hem gerçekleştirme zamanında bulunan özellikleri yansıtmak için kullanılır. Birleşik yapılarıdaki sıfat-fiil, eylemin meydana gelme şeklini gösterirken yardımcı fiilden sonra gelen zaman eki ise eylemin meydana gelme zamanını gösterir.

Asıl fiil-(G)A+er- yapısında esas anlamı taşıyan bir fiil, -(G)A eki (görünümde istek eki olan ancak sıfat-fiil işlevini üstlenmiş) alarak er- yardımcı fiiline bağlanmıştır⁴. Diğer bir ifadeyle er-fiili, kendinden önceki -(G)A sıfat-fiiline bağlanarak bir yardımcı fiil olarak kullanılmıştır⁵. Gabain'in "Gerçekleşmemiş (irrealis) ve benzerleri (verwandtes)" başlığı altında verdiği -gAy *ärđi* yapısı (*Uluğ küçlüğ kutluğ bodisawatlar ärmäsär, bo yirkä näñ tägmä-gäy ärti* (KP 45/2 "ulu güçlü mukaddes bodisawatlar olmasaydı, hiçbir zaman bu âleme ulaşamayacaktı.") (2000: 92) ile işlev olarak aynıdır. Asıl Fiil -(G)A+er- yapısındaki er- fiili, ol- fiilinin işlevini üstlenmiştir. Ancak bu yapıdaki zaman, ol- yardımcı fiiline göre daha eski/uzak bir zamanı bildirir⁶. Bu yardımcı fiiller tamamıyla birbirlerinin yerini tutma özelliğine sahip değildir. Ol- fiili, er->ér->i- fiiline göre daha yakın bir zamanı işaret eder⁷.

3.1. İnceleme

Behcetü'l-Hadâik, Eski Türkçenin etkisinde gelişme göstererek yazı dili hâline gelmeye başlayan Oğuzcanın ilk örneklerindedir. Eserde hem Eski Türkçenin hem de Eski Anadolu Türkçesinin ses ve şekil özellikleri bir arada kullanılmıştır. Dolayısıyla eserde şeklen istek kipi, işlev olarak sıfat-fiil görevindeki -A ekinin nadiren -GA şekli de kullanılmıştır⁸. Asıl fiil-(G)A+er- yapısındaki er- fiilinin yukarıda da ifade edildiği gibi Eski Türkçedeki ol- fiiliyle görev paralellliği söz konusudur. Ancak bu yapıdaki zaman, ol- fiilinin ifade ettiği zamana göre daha eski bir zamandır. Bu yapıdaki -(G)A eki de, şekil olarak istek kip eki olarak görünse de işlev olarak değerlendirildiğinde bu yapı, geçtiği örneklerde "geleceğe yönelik bir temenni/istek, çıkarımda bulunma, bir işi yapabilme gücü/yeterliliği, şarta bağlı gerçekleşmeme, kesinlik" anlamlarını vermiştir.

Asıl fiil-(G)A+er- yapısının eserde geçtiği örnekler ve işlevleri şu şekildedir:

3.1.1. Geleceğe Dayalı İstek/ Temenni

⁴ Gabain, *Türkçede Fiil Birleşmeleri* başlıklı yazısında Türkçedeki Fiil birleşmelerini üç kısmı ayırmıştır: 1. Esas manayı taşıyan bir fiil ile bir yardımcı fiilden, II. Bir esas fiille bir deskriptif fiilden, III. Bir esas fiille bir modal bir yardımcı fiilden meydana gelenler (1953: 16-28).

⁵ Clauson, *ol- (bir şey, bir yerde)* anlamına gelen er- fiilinin mutlaka bir yüklemle birlikte kullanılıp tek başına *var ol-* anlamında kullanılamayacağını ancak sıfat-fiilden ya da diğer fiillerden sonra sıkça bir yardımcı fiil olarak kullanıldığını belirtmiştir. Ayrıca fiildeki -r- sesinin erken dönemlerde kaybolduğunu ve bazı şivelerde bol-/ol-, tur- fiilleriyle yer değiştirdiğini ifade etmiştir (1972: 193-194).

⁶ Ahmet T. Doğan, i- fiilinin kendinden önce gelen "-DI/-DU, -mİŞ/-mUŞ, -AcAK, -Ar/-Ir/-r, -mAz, -yOr, -A, -sA, -mAll sıfat-fiil ekleriyle kullanıldığında bu yapıda ifade edilen zamanın ol- fiilinin bu sıfat-fiillerle oluşturduğu yapıdaki ifade edilen zamana daha eski olduğunu ifade etmiştir (2017: 214).

⁷ G. Gülsevin, ol- ve i- fiillerinin her ikisinin de müstakil bir fiil olduğuna dikkati çekerek "Ahmet sigara iç-erdi < iç-er i-di" ile "Ahmet sigara içer ol-du" örnekleri arasında zaman farkında bir fark olmadığını ve her ikisinin de fiil zaman ve kipleri tablosunda gösterilmesi gerektiğini belirtir (1999: 220).

⁸ Ek (eserde ekin iki şekli de kullanıldığından) çalışmamızda -(G)A şeklinde gösterilmiştir.

[53a/7]... *Yâ arığ (8) Cebrâyl, yâ zıkrü Mikâyil ve yâ rükû'lu İsrâfil, yörüñ, ferişterüñ mihrlüregın alıñ, barıñ bu dün (9) irteye değin yazuklu kıllaruma ziyâret kıluñ ve minden bulara selâm degürüñ. Ve yâ 'acebâ dükel ümmetlerüñ (10) arzûsı ol durur kim Cebrâyile ulaş-alar erdi ve yâ dağı anı bir kez kör-eler erdi. Murâdları hâşıl bol-a (11) erdi⁹... (s. 112)*

“Ey temiz Cebrail, ey zikirli Mikayil ve ey rükulu İsrafil, yürüyün! Meleklerin sevgilerini kazanıp bu geceden sabaha kadar günahkâr kullarımı ziyaret edin ve benden onlara selam ulaştırın. Ola ki tüm ümmetin arzusu Cebrail'e ulaşabilmek ve de onu bir kez olsun görebilmektir. Böylece isteklerine kavuşabileceklerdir.”

[112b/3] ... *kizlü hazîne erdüñ yüz miñ hezâr lutf u kerem (4) birle. Hiç kimerse yok erdi kim minüm keremüm bil-e erdi¹⁰. Men sevdim ki kendüzümü bildür-e erdüñ... (s. 212)*

“Yüz binlerce lütuf ve kerem sahibi gizli bir hazineydim. Beni bilebilecek hiç kimse yoktu. Kendimi bildireyim istedim.”

[131a/3] ...*bu (4) iki vakti 'Âli üzre bile keldi. Hem namâz vakti hem sâyil keldi. Şadağa vakti 'Alî (5) namâza kirmiş erdi. Revâ körmedi kim namâzı kirü boz-a erdi ve dağı revâ körmedi kim cümerd- (6)-lığı keçür-e erdi... (s. 241)*

“Bu iki vakit Ali'ye denk geldi. Hem namaz vakit hem de dilenci geldi. Sadaka vaktinde Ali, namaza başlamıştı. Uygun görmedi ki ne namazı bozaydı ne de cömertliği bırakaydı.

[142b/13]... *Uçmak birle tamu arasında sini dilegüñe kıosalar kıangına bar-ğa erdüñ? Aydur: Tamuya bar-a erdüñ... (s. 257)*

“Cennet ile cehennem arasında seni istediğin yere koysalar hangisine gidecek olurdun? “Cehenneme giderdim.” der.

3.1.2. Çıkarımda Bulunma

[14b22] ... *Vahy Cebrâ'il ilk (23) bu künki kün ketürdi Peyğâmbere. Ol receb künlerinde bundan hürmetlü kün bolsa erdi (24) Peyğâmbere bu hil'atları ol kün ketür-ge erdi. (s. 53)*

“Cebrail vahyi (Miraç gecesinde) getirdi. Eğer Recep ayı içinde bu gündün daha hürmete layık gün olsaydı bu hediyeler peygambere o gün getirilecekti.”

[37a/8]... *Siz dağı mü'minler-siz, size ayıttım: Bu bir ayda kündüzün ta'âma kıyın kelmey (9) Sizlerüñ için durur Âdem ve Havvâ için durur. Eger anlar buğday yimeseler (10) erdi, bola kim uçmaktan kıçma-y-alar erdi... (s. 85)*

“Siz ki müminlersiniz, size söyledim: Bu ayda gündüz vakitleri yemeğe yaklaşmayın. Bu, siz ve Adem ile Havva içindir. Eğer onlar buğday yemeselerdi cennetten çıkmayacaklardı.”

[37b11] ... *Pes oruçı ay birle yâz kıldı. Otuz kün dutsunlar, didi. Ve eger kün birle yâz kılsaydı (12) bir yıl kıllar üzre oruç dutmak farîzâ bolaydı. Ve anı dutmaklığa küçleri yit-me-(y)e erdi. (s. 86)*

⁹ hâşıl bol-a erdi, “Tahmin/İhtimal” başlığı altında değerlendirilmiştir.

¹⁰ bil-e erdi, “Bir İşi Yapabilme Gücü/Yeterliliği” başlığı altında değerlendirilmiştir.

“Orucu, ay ile emretti. Otuz gün dutsunlar, dedi. Eğer gün ile emretseydi kullara bir yıl oruç tutmak farz olurdu. Ve onu tutmaya **güçleri yetmeyecekti.**”

[40b/24] *Eger ölüler diriler birle söyler mise (25) bulara şorsalar kim dünyâ hoşluklarından ne ârzûlar-siz? Gûr içinde cevâb bir-eler (26) erdi kim ramazân ayında oruçın dutmak ârzûlayalar... (s. 92)*

“Eğer ölüler dirilerle konuşsa ve onlara dünya güzelliklerinden ne arzularsınız diye sorsalar, mezardaki ölüler, ramazan ayında oruç tutmak istediklerini **söyleyeceklerdi.**”

[44b/22] ... aydurıdı: Ramazân ayı doğdı. Eger bilseler erdi (23) bular kim ramazân ayı içinde ne bar erdüğün **ârzûla-y-alar erdi**, yıl on iki ay [45a] (1) kamu ramazân ayı bolsaydı **di-y-eler erdi.** (s. 98)

“...Söylerdi: Ramazan ayı geldi. Eğer Ramazan ayının, içinde neler barındırdığını bilselerdi, onu çok **isteyeceklerdi**, “yılın on iki ayı hep Ramazan ayı olsaydı” **diyeceklerdi.**”

[53a/7]... *Yâ arığ (8) Cebrâyil, yâ zıkrîlü Mikâyil ve yâ rükû’lu İsrâfîl, yörün, ferîştelerün mihrlüregün alıñ, barıñ bu dün (9) irteye değün yazuklu kıllaruma ziyâret kıluñ ve minden bulara selâm degürün. Ve yâ ‘acebâ dükel ümmetlerün (10) arzûsı ol durur kim Cebrâyile ulaşı-alar erdi ve yâ dağı anı bir kez kör-eler erdi. Murâdları hâşıl **bol-a (11) erdi**... (s. 112)*

“Ey temiz Cebrail, ey zikirli Mikayil ve ey rükulu İsrail, yürüyün! Meleklerin sevgilerini kazanıp bu geceden sabaha kadar günahkâr kullarımı ziyaret edin ve benden onlara selam ulaştırın. Tüm ümmetin arzusu Cebrail’e ulaşabilmek ve de onu bir kez olsun görebilmektir. Böylece isteklerine **kavuşabileceklerdi.**”

[100a/8] ... *Eger saña kıyâmette ayruksı nidâ kelse ne (9) **kıl-a erdüñ**? Aydur: Bir ır ırla-ya **erdüm**, şekâvet deñizine **tal-a erdüm**. Ayıttılar: Nite (10) ırla-ya **erdüñ**? Aydur: **Ayd-a erdüm**... (s. 193)*

“Eğer sana kıyamet günü bilinmeyen bir ses gelse ne **yapardın**? “Bir şarkı **söyleyebilirdim**, günah denizine **dalardım.**” der. “Nasıl **söyleyecektin**? derler. “... **söyledim** ” der.

[115a/7] ... *Yâ Muhammed (8) ol kim oğurluk kıldı, senün katunđa durur, sen ayruk kimsenün elün buyurur-sağ. (9) Menüm fazlum senün üzreñe bolmasa erdi, saña anı **kıl-a erdüm**¹¹ kim kamu ‘âlem **ibret (10) dut-ğa erdi.** (s. 216)*

“Ey Muhammed, o ki hırsızlık yaptı, senin yanındadır. Sen başka birisinin elinin kesilmesini emrediyorsun. Benim faziletim senin üzerine olmasaydı sana onu kılardım ki bütün **alem ibret alırdı.**”

[119a/7] *Kiñitmedük (8) mü biz senün köğsünî? Nübüvvet ağırlığın kötürmes erdi, men kuvvet birmedüm mü-men? (9) Bunu böyle kılmasa erdüm. Sen ne kitâb bile (10) bilür erdüñ ne îmân **bil-e erdiñ**. Andan bu yüki nite kötür-e erdüñ¹²? (s. 222)*

¹¹ *kıl-a erdüm*, “Bir İşi Yapabilme Gücü/Yeterliliği” başlığı altında değerlendirilmiştir.

¹² *kötür-e erdüñ*, “Bir İşi Yapabilme Gücü/Yeterliliği” başlığı altında değerlendirilmiştir.

“Senin göğsünü genişletmedik mi? Biz seni (manevi olarak) desteklemeseydik peygamberliğin yükünü kaldıramazdın. Eğer böyle olmasaydı sen ne kitap ile bilirdin ne de imana **erebilirdin**. O zaman yükü nasıl kaldırabilecektin?”

[145a/15] ... *Taıırınıı tebareke (16) ve ta’âlâ bir kez adın ayıtmağa degmes. Eger degseyidi dünyâda bunça ni’met bulara (17) birmiş erdi, bir kez adın ayıtmağa koy-a erdi. Ağzına mühür vuruı, minüm adum söylemesün (18) dime-ye erdi.* (s.261)

“Karun gibi kişilerin dili bir kez olsun Allah’ın adını söylemeye varmaz. Eğer varsaydı onlara bunca dünya nimeti verilmişken Allah’ın adı bir kez olsun dillerinden dökülebilirdi ve (Allah) “Ağzına mühür vurun, benim adımlı söyleyemesin” **demezdi**.”

[153b8] ... *Taıırđan ayruğa birlik yok, dünyâyâ kelene dirlik yok. Eger (9) dirlik bar musa Muştafâğa bol-đa erdi, kim yüz miı yigirmi miı dört (10) miı peygâamberleri kamu anuı nûrından yarattı...* (s. 273)

“Tanrı’dan başkası bir değildir. Dünyaya gelene sonsuza kadar yaşam yok. Eğer sonsuza dek yaşayan olsaydı o, Muhammed Mustafa **olacaktı**. Çünkü Allah, yüz yirmi dört bin peygamberin tamamını O’nun nurundan yarattı.”

[158b20]... *Cümle Medîne ehli anda keldi. Ta’ziyet inleyü boldı. Ey cân, ‘azîz-i men, bu dünyâ bî- (21) vefâ durur. Hiç kimerse mengü kalmadı. Eger kalası musa ol ‘azîzler kal-ğalar erdi.*

“Bütün Medine halkı oraya geldi. Taziyelerini sundular. Azizim! Bu dünya vefasızdır. Hiç kimse sonsuza kadar (dünyada) kalmadı. Eğer kalacaksa, o yüce kişiler **kalacaktı**.”

3.1.3. Bir İşi Yapabilme Gücü/Yeterliliği

[14b/1] *Minüm kulum za’if durur, binden ayruı kimse bilmedi, kim anı yarlığa-ya erdi? Ay minüm, (2) kul minüm. Ayum hürmeti için minüm kulumı men yarlığadum ve ana uçmak erzâni kıldum.* (s. 51)

“Benim kulum acizdir, kendisini benden başka **bağışlayabilecek** kimsenin olmadığını bilir. (Recep) ayı benim, kul da benim. Recep ayının benim ayım olması hürmetine kulumu bağışladım ve ona cenneti nasip kıldım.”

[24b/12] ... *velikin dilek minüm durur. Men seni (13) ürdüm, şükr maıa kılgıl. Eger seni, yâ kulum, bular ürse erdi minüm kücüm yiter erdi seni (14) sür-e erdüm...* (s. 66)

“... Fakat dilek benimdir. Ben seni seçtim, bana şükret. Ey kulum, eğer seni bunlar seçseydi benim gücüm yeterdi, seni **uzaklaştırırdım**.”

[110b3] ... *men daıı bu kitâbı sizge mirâs adına birdüm icâb-ı kabûlsüz sizün (4) mülkünüze kirsün, didüm. Ve eger şatu adına birse erdüm, bahâ kerek erdi. Kaçan bahâlu (5) bolsa erdi baylar bahâ birle al-ğalar erdi, yoksullar mahrûm kal-ğalar erdi.* (s. 209)

“Ben de bu kitabı size miras olarak karşılık beklemeksizin verdim. Eğer satmak için vermiş olsaydım ücret gerekecekti. Eğer ücretli olsaydı zenginler ücretini verip **alabilecekti**, yoksullar **mahrum kalacaklardı**.”

[112a/21] ...yâ bende (22) şehâdet kelimesin ayruklar bağlasa erdi men **şeş-e erdüm**. İmdi kim men bağladum kimse anı şeşmeye... (s.212)

“Ey kulum, şehadet kelimesini bağlayan ben değil başkaları olsaydı (sana imanı veren başkaları olsaydı), (o bağı) ben **çözebilirdim** (imanını kaybedebilirdin). Şu durumda onu ben bağladığıma göre kimse onu çözemez.”

[112b/3] ... kizlü hazîne erdüm yüz miñ hezâr luţf u kerem (4) birle. Hiç kimerse yok erdi kim minüm keremüm **bil-e erdi**. Men sevdüm ki kendüzümü bildür-e erdüm... (s. 212)

“Yüz binlerce lütf ve kerem sahibi gizli bir hazineydim. Benim keremimi **bilebilecek** hiç kimse yoktu. Kendimi bildireyim istedim.”

[115a/7] ... Yâ Muhammed (8) ol kim oğurluk kıldı, senüñ katunğa durur, sen ayruk kimsenüñ elün buyurur-sañ. (9) Menüm fazlum senüñ üzreñe bolmasa erdi, saña anı **kıl-a erdüm** kim kamu ‘âlem ‘ibret (10) dutğa erdi. (s. 216)

“Ey Muhammed, o ki hırsızlık yaptı, senin yanındadır. Sen başka birisinin elinin kesilmesini emrediyorsun. Benim faziletim senin üzerine olmasaydı sana onu kılardım ki bütün alem ibret alırdı.”

[119a/7] *Kiñitmedük (8) mü biz senüñ kögsünji? Nübüvvet ağırlığın kötürmes erdi, men kuvvet birmedüm mü-men? (9) Bunu böyle kılmasa erdüm. Sen ne kitâb bile (10) bilür erdüñ ne îmân bil-e erdiñ . Andan bu yüki nite **kötür-e erdüñ**? (s. 222)*

“Senin göğsünü genişletmedik mi? Biz seni (manevi olarak) desteklemeseydik peygamberliğin yükünü kaldıramazdın. Eğer böyle olmasaydı sen ne kitap ile bilirdin ne de imana erebilirdin. O zaman yükü nasıl **kaldırabilecektin**?”

[120a/16]... *kerekise barğıl kerek barmağıl, minüm maqşûdum ol erdi kim sen degme kez hazrete (17)bar-ğa erdüñ, Haq dizârın **kör-ge erdüñ**, kirü döndüğünçe men seni **kör-e erdüm**... (s. 224)*

“...ister var ister varma. Benim amacım buydu ki sen her ne zaman O’nun huzuruna **varabildin**, O’nun yüzünü **görebildin**, geri döndüğünde de ben seni **görebildim**.”

[145a/15] ... *Taşrınuñ tebâreke (16) ve ta’âlâ bir kez adın ayıtmağa degmes. Eger degseyidi dünyâda bunça ni’met bulara (17) birmiş erdi, bir kez adın **ayıtmağa koy-a erdi**. Ağzına mühür vuruñ, minüm adum söylemesün (18) dime-ye erdi. (s.261)*

“Karun gibi kişilerin dili bir kez olsun Allah’ın adını söylemeye varmaz. Eğer varsaydı onlara bunca dünya nimeti verilmişken Allah’ın adı bir kez olsun **dillerinden dökülebilirdi** ve (Allah) “Ağzına mühür vurun, benim adımlı söyleyemesin” demezdi.”

3.1.4. Şarta Bağlı Gerçekleşmeme¹³

¹³ T. Banguoğlu, anlatım bakımından “olağan şart cümlesi” ve “olmayışı şart cümlesi” olmak üzere iki türlü şart cümlesi olduğunu ifade eder. Olağan şart cümlesi, şartın yerine gelmesiyle cezanın gerçekleşeceğini tereddütsüz gösterir (*İstersen bekleriz*). Olmayışı şart cümlesinde ise şartın yerine gelmemesi sebebiyle cezanın gerçekleşmediğini veya gerçekleşmeyeceğini gösterir (*İstersen kalırdık*) (2011: 549).

[18a/5]... *Tâ 'âlem halkı bilsünler kim minüm işüm 'illet birle degül (6) 'inâyet birle durur. Eger şubh-ı kâzibi soña qosayidum, yalançılıkından soña kaldı di-yeler (7) erdi. Eger zâlim-(8)-leri soña qosayidum yazukından yigrenüp soña kodı di-yeler erdi...* (s. 57)

“Herkes bilsin ki işim kötülükle değil iyilikledir. Eğer *subh-ı kâzibi* sona bıraksaydım, yalancılığından sona bıraktı **diyeceklerdi**. Eğer zalimleri sona bıraksaydım günahlarından iğrenip sona bıraktı **diyeceklerdi**.”

[24b/5]... *Aydur: Dilek minüm durur, Cebrâ'ilün Mikâyilün degül, İsrâfilün degül, (6) 'Azrâyilün degül, Âdemün degül, Nûhuñ degül, İbrâhîmün degül, Ya'kûbuñ degül, Mûsînün degül, (7) 'İsînün degül, Muhammed Muştafanuñ degül. Eger dilek Cebrâ'ilün ve Mikâyilün ve İsrâfilün bolsaydı (8) bular ür-eler erdi Hârûtı ve Mârûtı. Eger dilek Âdemün bolsaydı, Kâbili ür-e erdi.* (s. 65)

“der: Bu dilek Cebrail’in, Mikail’in, İsrail’in, Azrayil’in, Âdem’in, Nuh’un, İbrahim’in, Yakûp’un, Musa’nın, İsa’nın, Muhammed Mustafa’nın değil benimdir. Eğer dilek, Cebrail’in, Mikâyil’in ve İsrail’in olsaydı onlar Harut ve Marut’ı **seçeceklerdi**. Eğer dilek Âdem’in olsaydı, Kâbil’i **seçecekti**.”

[37a/8]... *Siz dağı mü'minler-siz, size ayıttum: Bu bir ayda künüñün ta'âma yakın kelmey (9) Sizlerün için durur Âdem ve Havvâ için durur. Eger anlar buğday yimeseler (10) erdi, bola kim uçmağdan çıkmay-alar erdi...* (s. 85)

“Siz de müminlersiniz, size söyledim: Bu ayda gündüz vakitleri yemeğe yaklaşmayın. Bu, siz ile Adem ve Havva içindir. Eğer onlar buğday yemeselerdi cennetten **çıkamayacaklardı**.”

[92b/18]... *eger Muhammed Muştafâ mi'râca çıkdığı vaqtın Peygâmberi (19) iletirdise, ümmeti gümâna düş-e erdi...* (s.182)

“Eğer Muhammed Mustafa, miraca çıktığında “(Allah) peygamberi iletirdi” deseydi ümmeti **şüpheye düşecekti**.

[100a19] *Könlümden keçürür-men Yûsuf köynüğini*

(20) *Seçemes-men kök yüzünde aynı künni*

(21) *Bu derd kim minde bar eger sinde mise*

(22) **Bilme-ye erdüñ** *yarıdan aynı künni* (s.194)

“Yusuf’un ateşini gönlümden geçirince/gökteki ayı ve güneşi seçemem. /Bendeki bu dert, eğer sende olsaydı /(göğü) aydınlatan ayı ve güneşi **bilmeyecektin**.”

[113a/16]... *evvel dermândelik vaqtında (17) eger senün elün men dutmasam kim dut-a erdi? Eger sanja rahmet men kılmasam kim (18) kıl-a erdi? ...* (s. 213-214)

“Acizken, eğer ben senin elini tutmasaydım, kim **tutacaktı**? Eğer sana merhamet göstermeseydim kim **gösterecekti**?”

[119a/7] *Kinjitmedük (8) mü biz senün kögsünî? Nübüvvet ağırlığın kötürmes erdi, men kuvvet birmedüm mü-men? (9) Bunu böyle kılmasa erdüm. Sen ne kitâb bile (10) bilür erdüñ ne îmân bil-e erdiñ . Andan bu yükü nite kötür-e erdüñ?* (s. 222)

“Senin göğsünü genişletmedik mi? Biz seni (manevi olarak) desteklemeseydik peygamberliğin yükünü kaldıramazdın. Eğer böyle olmasaydı sen ne kitap ile bilirdin ne de imana erebilirdin. O zaman yükü nasıl kaldırabilecektin?”

[129b/2]... *Ya'nî toprağı (3) bolğil zîrek dôstuñ. Peyğâmbet 'Alîğa oğlanlığında zîrek didi. Ya'nî zîreklik (4) kıldı. Şordı: Ne kıılır-sın? Diyü. Eger şormasa erdi bil-meye erdi. Eger bilmese işleme-ye (5) erdi.* (s. 239)

“Zeyrek dostun toprağı ol! Hz. Ali gençken, Hz Peygamber ona “zeyrek” dedi. Yani Hz. Ali zeyreklik gösterdi. Hz. Ali, (Hz peygamber namaz kılariken) ona ne yaptığını sordu. Eger sormasaydı **bilmeyecekti**. Eğer bilmeseydi **yapmayacaktı**.”

[130b/4]... *eli diz üzre komağ namâz edeblerinden durur. 'Alî namâz edebini koma-ya erdi. Eger (5) aydurlar erse dizinden kaldırmadın birdi. Nite bir-e erdi? Yâ sâyil nite bil-e erdi şadağa (6) birdüğini...* (s. 219-220)

“Eli diz üzerine koymak namaz edeblerindedir. Ali, namazın edebini bırakmaz. Eğer derlerse (sadakayı) elini dizinden kaldırmadan verdi. Nasıl **verecekti**? Dilenci, nasıl sadaka verdiğini biliyordu.”

[132b/7] ... *Aydur: Yâ 'Alî deve şatun alur-mu-şağ? 'Alî aydur: Eger tâkatum var bar musa deve alınca (8) Hasan arzûsın al-ğa erdüm. 'Arâbî aydur: Bu deveni şağa küyesiye bir-e-men...* (s. 244)

“Ey Ali, deve satın alır mısın?” diye sordu. Ali, “Eğer ekonomik gücüm yetseydi Hasan’ın istediği gibi bir deve **alacaktım**.” Dedi. Arap, “bu deveyi sana veresiye olarak vereyim” dedi.”

[158b20]... *Cümle Medîne ehli anda keldi. Ta'ziyet inleyü boldı. Ey cân, 'azîz-i men, bu dünyâ bî- (21) vefâ durur. Hiç kimerse mengü kalmadı. Eger kalası musa ol 'azîzler kal-ğalar erdi.*

“Bütün Medine halkı oraya geldi. Taziyelerini sundular. Azizim! Bu dünya vefasızdır. Hiç kimse sonsuza kadar (dünyada) kalmadı. Eğer kalacak olsa, o yüce kişiler **kalacak olurdu**.”

3.1.5. Geleceğe Dair Kesinlik

[61b9] ... *ve uçmak içinde anuñ için bir köşk yayalar kim (10) eger dünyâyı dükelin maşrıqdan mağribe degin anuñ bir derecesinüñ içinde kosalar belür-me-(y)e-erdi.* (s. 126)

“ve cennet içinde onun için bir köşk yaparlar ki doğudan batıya kadar bütün dünyayı o köşkün bir katına koysalar [yine de] **görünmeyecekti**.”

[70b21] ... *Aydur: (22) Yâ Hâcer, ol anı Tañrı buyurdı dip işler. Hâcer aydur: Eger Tañrı buyurdı dip işler (23) erse işlesün. Meger sen İblîs-sen. Anuñ için kim eger sen şeyh miseñ Tañrı (24) buyruğı şağa düşvâr kel-meye erdi.* (s. 142)

“...“Ey hacet, o, onu Tanrı emretti diyip yapar” dedi. Hz. Hacet, “Eğer Tanrı emretti diye yapacaksa yapsın. Dolayısıyla sen (göründüğün gibi) ihtiyar mısın ki Tanrı buyruğu sana zor

gelmeyecek olsun. Ama sen İblis'sin.” dedi.”

[130b/4]... *eli diz üzre kımak namâz edeblerinden durur. 'Alî namâz edebini kıma-(y)a erdi. Eger (5) aydurlar erse dizinden kıldurmadın birdi. Nite bir-e erdi? Yâ sâyl nite bil-e erdi şadağa (6) birdüğini...* (s.219-220)

“Eli diz üzerine koymak namaz edeblerindedir. Ali, namazın edebini **bırakmazdı**. Eğer derlerse (sadakayı) elini dizinden kaldırmadan verdi. Nasıl verecekti? Dilenci, nasıl sadaka verdiğini biliyordu.”

Sonuç

Oğuz Türkçesinin XIII. yüzyıla kadar geçen sürede yazı dili hâlini almasıyla ortaya konulan ilk ürünlerinden biri olan *Behcetü'l-Hadâik*'teki asıl fiil-(G)A+er- yapısı, geçtiği cümlelerde bağlamı dikkate alınarak işlevsel incelenip değerlendirilmiştir. Bu yapıyı açıklamak için de öncelikle er- yardımcı fiili ve -(G)A biçim biriminin işlevleri üzerinde durulmuştur. Buna göre:

1. Eski Türkçeden günümüze *er->ér-~ir->i-* şeklinde tarihî bir gelişim gösteren er- fiilinin asıl fiil, yardımcı fiil olarak kullanımları mevcuttur. i- fiili, Türk dili üzerine yapılmış dil bilgisi çalışmalarında çoğunlukla *ek fiil* adıyla “Fiillerin Birleşik çekimi/Birleşik zaman” başlığı altında ifade edilmiştir. Ancak i- fiilinin tarihî gelişimi incelendiğinde asıl fiil olarak kullanımının yanında isimleri fiilleştirme ve asıl fiilin kipini ve zamanını belirtmek için kullanılan bir yardımcı fiil işlevini üstlendiğini de göz ardı etmemek gerekir. Bu nedenle Türk dil bilgisi üzerine yapılan/yapılacak çalışmalarda i- fiilini de “yardımcı fiiller” başlığı altında değerlendirmek gereği ortaya çıkmaktadır.

2. Çoğu araştırmacılar tarafından yardımcı fiil olarak belirtilen fiillerin yapı özellikleri üzerinde durulmuş ancak yardımcı fiil olarak kullanımlarındaki anlam özellikleri üzerinde durulmamıştır. Özellikle i- fiilinin tek başına bir anlamı olmadığı ve kendinden önceki sözcükle bir anlam kazandığı belirtilmiştir. Ancak bu fiilin tarihî metinlerde birçok örnekte (*Tekür adam saldı, ne idüğün bilün dedi* DK 273/3, *Vaşl idüğün* devâsı benüm derdümün bilür Ahmed-i Dâ'î Divanı 173/3) ve günümüzde de birkaç örnekte (*ne i-düğü belirsiz kişi (ne olduğu belirsiz kişi), nasıl i-se (nasıl olsa) öyle i-se (öyle olsa)*) asıl fiil olarak kullanıldığı görülmektedir.

3. Tarihî dönemlerdeki kip kavramında şekil yerine işlev esastır. Ölçünlü Türkiye Türkçesinde de bu durum geçerlidir. Buna bağlı olarak “dilek-şart”, “gereklilik”, “istek”, “emir” kiplerinin eklerini ayrı müstakil bir ek olarak vermek güçtür. Bir kip eki, birden fazla işlevde kullanılabilir. Bu nedenle kip ekleriyle ilgili sınıflandırmayı şekil olarak değil eklerin işlevlerini dikkate almak suretiyle yapmak gerekir. Böylece metinleri anlamlandırmak daha kolay hâle gelecektir.

4. Türk dilinin gramerini inceleyen araştırmacıların çoğu, işlev yönünden *bol->ol-* ve *er->ér->i-* fiilini birbirine yakın görmüşlerdir. Her iki fiilin de Eski Türkçeden beri asıl fiil ve yardımcı fiil olarak kullanıldıklarını ifade etmişlerdir. Ancak bu yardımcı fiiller, tamamen birbirlerinin yerine kullanılamazlar. Ol- fiili genellikle oluş nadiren de durum ifade etmekle birlikte i- fiiline göre daha yakın bir zamanı işaret eder. *Er->ér->i-* fiili ise durum ifade eden bir yardımcı fiil olup daha uzak

bir zamanı gösterir. Buna göre asıl fiil+-(G)A+er- yapısındaki er- yardımcı fiili de ol- fiiliyle aynı görevde kullanılmış ancak ol- yardımcı fiiline göre daha uzak bir zamanı işaret etmektedir.

5. *Behcetü'l-Hadâik*'teki asıl fiil-(G)A>-A+er- yapısında esas anlamı taşıyan bir fiil, -(G)A biçim birimini alarak er- yardımcı fiiline bağlanmıştır. Bu yapı, “bir yanı sıfat-fiil bir yanı yardımcı fiil olan birleşik fiil (karışık fiiller)” yapısı şeklinde adlandırılabilir.

Eski Türkçedeki -GA biçim birimi, Batı Türkçesinde -A şeklini alarak fonetik bir değişikliğin yanında istek ifade eden bir sıfat-fiilden zamanla istek kipi dışında gelecek zaman, geniş zaman, şimdiki zaman, gereklilik, dilek-şart ve emir gibi işlevlerde kullanılarak işlev değişikliğine de uğramıştır. Karışık dilli olmasına rağmen *Behcetü'l-Hadâik*'te de -(G)A biçim biriminin bir işlev zenginliği söz konusudur. Asıl fiil-(G)A+er- yapısının geçtiği cümledeki bağlam dikkate alınarak “geleceğe dayalı istek/temenni, çıkarımda bulunma, bir işi yapabilme gücü/yeterliliği, şarta bağlı gerçekleşmeme, geleceğe dair kesinlik” şeklinde işlevsel bir sınıflandırma yapılmıştır.

6. Tarihî metinlerin çevirilerinde fiillerin hangi işlevlerde kullanıldığını bilmek, bu fiillerin çeşitli ögelerle ya da tek başına görev aldığı cümleyi/cümleleri doğru şekilde anlama ve Türkiye Türkçesine aktarma açısından önem taşımaktadır. Özellikle er- fiilinin asıl fiil mi, yardımcı fiil mi olduğu tespiti karışıklık oluşturmaktadır. Bu karışıklığı önlemek adına cümledeki bağlam dikkate alınarak çözümlene yapılabilir.

Kaynaklar

- Banguoğlu, Tahsin (2011). *Türkçenin Grameri*. Ankara. Türk Dil Kurumu Yay.
- Baydar, Turgut (2013). “İsim+Yardımcı Fiil Şeklinde Oluşan Birleşik Fiiller Üzerine”. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 49: 55-66.
- Canpolat, Mustafa (1968). “Behcetü'l-Hadâik'in Dili Üzerine”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 165-175.
- Canpolat, Mustafa (2018). *Behcetü'l-Hadâik fi Mev'izati'l-Halâik*. Ankara. Türk Dil Kurumu Yay.
- Clauson, Sir Gerard (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford: Oxford University Press.
- Deny, Jean (1920). *Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi)* (Çev. Ali U. Elöve, (1941)). İstanbul: Maarif Vekaleti.
- Doğan, Ahmet Turan (2017). “Türkiye Türkçesinde Yardımcı Fiiller Üzerine Değerlendirmeler”. *International journal of language Academy*, 20: 192-202.
- Eggins, Suzanne (2004). *An Introduction to Systemic Functional Linguistics*. London and New York: Continuum.
- Ercilasun, Ahmet Bican (1984). *Kutadgu Bilig Grameri-Fiil*. Ankara: Gazi Üniversitesi Yay.
- Ergin, Muharrem (1997). *Dede Korku Kitabı Giriş-Metin-Faksimile*. Ankara: Türk Dili Kurumu. Yay.
- Ergin, Muharrem (2003). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak.

- Gabain, Annamarie von (1953). “Türkçede Fiil Birleşmeleri”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 1: 16-28.
- Gabain, Annamarie von (1979). “Eski Türkçe” (Çev. Mehmet Akalın). *Tarihî Türk Şiveleri*. Ankara: Atatürk Üniversiteleri, 31-71.
- Gabain, Annamarie Von (2000). *Eski Türkçenin Grameri*, (Çev. Mehmet Akalın). Ankara: Türk Dili Kurumu Yay.
- Gülsevin, Gürer (1999). “Türkiye Türkçesindeki Zaman ve Kip Çekimlerinde Birleşik Yapılar Üzerine”. *VII. Milletler arası Türkoloji Kongresi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Gülsevin, Gürer (2002). “Eski Türkiye Türkçesinde İstek Kipi Üzerine”. *İlmî Araştırmalar*, 13: 35-50.
- İşcan, Adem (2007). “İşlevsel Dil Bilgisinin Türkçe Öğretimindeki Yeri”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1, 253-258.
- Karaağaç, Günay (2013). *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dili Kurumu Yay.
- Karabeyoğlu, Adnan R. (2007). “Orhon Yazıtları’nda Bol- ve Er- Fiilleri Üzerine”. *TÜBAR*, 12: 87-100.
- Karaca, Hasan (2019). “Ol- Yardımcı Fiiliyle Kurulan Birleşik Fiillerde Ana Fiilde Yer Alan –AcAk, -mİş, -r, -Ar / -mAz, -DI, -mAktA ve -yor Ekleri”. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29/2: 89-97.
- Karahan, Leyla (2007). *Türkçede Söz Dizimi*. Ankara: Akçağ Yay.
- Koç, Mustafa (2011). “Anadolu’da İlk Türkçe Telif Eser”. *Bilig Dergisi*, 57: 159-174.
- Kononov, Andrey Nikolayeviç (1958). *Grammatika Sovremennogo Turetskogo Literaturnogo Yazıka (Türk Dillerinin Karşılaştırmalı Dilbilgisi)*, (Haz. Mustafa Kaçalın [2011], Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Korkmaz, Zeynep (2005). “Türkçede İsimden Fiil Türeten +r, +ar-, +er- Eki ve Yapısı Üzerine”. *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 168-178.
- Korkmaz, Zeynep (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Mansuroğlu, Mecdut (1968). “Türkçede -gay/-gey Eki ve Türemeleri” *Jean Deny Armağanı*, Ankara: Türk Dil Kurumu, 171-183.
- Nazarov, Zafar (2005). “Türkiye Türkçesinde Yardımcı Fiillerin Leksik-Gramer Özellikleri”. *TAED*, 28: 83-89.
- Özkan, Mustafa (2012). “Tarihî Türkiye Türkçesi Metinlerinde İstek Eki -a /-e'nin Kullanılışı Üzerine”. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 30: 359-385.
- Özmen, Mehmet (2001). *Ahmed-i Dâ’î Divanı I Metin-Gramer-Tıpkıbasım*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.

- Özmen, Mehmet (2010). “Olmak Fiiliyle Kurulan Birleşik Fiil Çekimleri Üzerine”, *Türk Dili Üzerine Makaleler*. Ankara: Akçağ, 489-499.
- Savran, Hülya (2001). “Bir İsim ile Bir Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller Üzerine Yeni Görüşler”. *Türk Dili*, 596: 140-142.
- Sevortyan, Edvard Vladirimoviç (1974). *Etimologiçeskiy Slovar Tyurkskih Yazıkov*, I, Moskova.
- Tekin, Şinasi (1976). “Eski Türkçe”, *Türk Dünyası El Kitabı*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 142-192.
- Turan, Zikri (1996). “Eski Anadolu Türkçesinde Ol- Cevherî Fiili”. *TDAY Belleten*, 265-289.
- Türk, Vahit vd. (2018). *Eski Anadolu Türkçesi Dersleri*. İstanbul: Kesit Yay.